

Nekaj primerov (potencialnega) ogrožanja predlaganih posebnih območij varstva (SPA) v Sloveniji

Luka Božič

foto: GURELUR (Fondo Navarro-Para La Protección Del Medio Natural)

Mrtvi beloglavi jastrebi (*Gyps fulvus*) – žrtve vetrnic za proizvodnjo električne energije v Španiji.

Nekaj manj kot pol leta pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo in dobrega pol leta po izidu knjige Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji 2, v kateri so predstavljeni uradni predlogi Posebnih območij varstva (SPA) s strani DOPPS, se srečujemo s številnimi težavami, povezanimi z uresničevanjem določil Ptičje direktive.

Eno izmed najpomembnejših določil Direktive je, da poleg zahteve po opredelitvi SPA-jev, namenjenih ohranjanju vrst s Priloge I in nekaterih drugih selilskih vrst, zahteva tudi ohranjanje ugodnega stanja življenjskega prostora omenjenih vrst. Slovenija žal zadnje zahteve tik pred vstopom v EU in dnevom začetka polnopravne veljavnosti določil Ptičje direktive ne izpolnjuje v celoti. Številne dejavnosti na nekaterih predlaganih območjih SPA negativno vplivajo na varstveno najpomembnejše vrste ptic oziroma direktno uničujejo njihove habitate. Žalostno dejstvo je, da se na teh območjih načrtujejo številne dejavnosti, kljub temu da to pomeni grobo kršenje določil Ptičje direktive in ciljev mreže varstvenih območij Natura 2000.

Kot primer si oglejmo nekaj najbolj perečih primerov te vrste v Sloveniji.

Vetrne elektrarne

Prav vse izmed osmih lokacij s tehničnega in ekonomskega vidika potencialno primernih za postavitev vetrnih elektrarn ležijo znotraj predlaganih območij SPA. Trenutno med najbolj zaželene lokacije za postavitev vetrnih elektrarn spadajo predel Snežniške planote med Milanko in Jerajevim vrhom nad Ilirsko Bistrico, zahodni rob planote Nanosa in predel Krasa med Kokošjo in Velikim Gradiščem. Šest od omenjenih osmih lokacij leži na najbolj ohranjenih in največjih območjih visokokraških suhih travišč izjemnega varstvenega pomena. In v čem je problem vetrnih elektrarn?

Številne raziskave po svetu so potrdile nevarnosti, ki jih prinašajo vetrnice. Glavna nevarnost je trk ptic z vetrnico. Raziskovalci so ugotovili, da ptice niso sposobne zaznave konic rotorja vetrnice, ki se vrtijo z zelo visoko obodno hitrostjo. V enoletni raziskavi leta 1994 v Španiji na območju 184 vetrnih elektrarn (Parque Eólico del Sur) je zaradi trka z vetrnicami poginilo 68 večjih in srednje velikih ptic. Med njimi je bilo 39 beloglavih jastrebcev (*Gyps fulvus*), 12 postovk (*Falco tinnunculus*), 3 južne postovke

(*Falco naumanni*), 1 velika uharica (*Bubo bubo*), 1 črni škarnik (*Milvus migrans*) in druge. Zaradi mrhovinarjev, ki se s trupli prehranjujejo, ni nikoli mogoče zbrati vseh trupel ubitih ptic, kar pomeni, da je dejansko število žrtev še precej večje. V Kaliforniji v ZDA vetrne elektrarne letno pokončajo 40-60 planinskih orlov (*Aquila chrysaetos*) in 200-300 rdečerepih kanj (*Buteo jamaicensis*). Še strašnejše, vendar pogosto spregledano, je število ubitih ptic pevk. Ornitologi z univerze v Cornellu ocenjujejo, da je v Veliki Britaniji letno ubitih kar 5 milijonov ptic. Dokazano je bilo, da je bilo v eni noči na eni sami vetrnici ubitih 10.000 ptic pevk. Si predstavljamo, kaj bi lahko to pomenilo za našo majhno gnezdečo populacijo kačarja (*Circaetus gallicus*), planinskega orla, sokola selca (*Falco peregrinus*) in za poletne goste beloglave jastrebe, pa nena zadnje tudi za spretné letalce podhujke (*Caprimulgus europaeus*), ki ravno na visokokraških suhih traviščih dosegajo zelo visoke gnezditvene gostote? Negativni vplivi vetrnih elektrarn bi lahko precej prizadeli tudi populacije pisane penice (*Sylvia nisoria*), kotorne (*Alectoris graeca*) in hribskega škrjanca (*Lullula arborea*), vrst, ki so uvrčene na

foto: GURELUR (Fondo Navarro-Para La Protección Del Medio Natural)

Postavljanje vetrnih elektrarn je velik poseg v naravno okolje.

foto: Aleš Tomazič

»Vzdrževalna« dela na reki Dravi. Zastavlja se vprašanje, kaj vzdržujejo – ugodnega stanja habitatov na podlagi določil Ptičje direktive zanesljivo ne.

Dodatek I Ptičje direktive, načrtovana območja za postavitev vetrnic pa so zanje varstveno pomembna.

Poleg trka negativno delujejo na ptice tudi druge motnje pri delovanju vetrnic. Raziskave na Danskem so pokazale, da se ptice izogibajo bližine vetrnih elektrarn zaradi motenj s strani premikajočih se senc rotorjev. Mnogi tuji avtorji dokazujejo ogromne vplive, kot so dezorientacija in preusmeritev selitve ptic po postavitvi vetrnih elektrarn.

Pomemben vidik tega problema je tudi sama postavitev vetrne elektrarne. Transport sestavnih delov 82 metrov visokih vetrnic na težko dostopna območja ni

preprost, tako kot tudi ni preprosto njihovo vzdrževanje. Prav do vsake vetrnice bo treba zgraditi dobro utrjeno cesto, še prej pa skopati ogromno luknjo za postavitev betonskih temeljev vetrnice. Pri tem ne pozabite še na transformatorsko postajo in nekaj kilometrov daljnovidov. Če imamo pred očmi vse našteto, potem si ni težko predstavljati še obsega uničenja habitatov. Zaradi specifičnih razmer (zelo tanek sloj prsti na preprihaneh tleh) na večini izmed načrtovanih območij postavitev vetrnih elektrarn so obnovitveni časi uničenih habitatov zelo dolgi, merjeni v desetletjih ali celo stoletjih. Zaradi opuščenega tradicionalnega načina upravlja-

nja, v tem primeru paše, je tudi malo verjetno, da bi se tukaj ponovno razvile oblike travnišč, kot jih imamo danes.

Regulacije in »urejanje« rek

Nižinski deli rek sodijo med najbolj ogrožena območja v Evropi, saj je vpliv človeka na naravo v nižinah največji. Rezultati delovanja človeka so skoraj v celoti izkrčeni poplavni gozdovi in regulirane reke, z uničeno naravno poplavno dinamiko.

Žal se to početje pri nas še vedno nadaljuje, med drugim tudi na našem najpomembnejšem območju za prezimujoče in seleče se vodne ptice ter bodoči ramsarski lokaliteti, reki Dravi. Januarska štetja vodnih ptic kažejo, da na reki Dravi redno prezimuje več kot 20.000 vodnih ptic 40 vrst.

Pod pretvezo vodnogospodarskih vzdrževalnih del se uničevanje nadaljuje v fazah. Za lansko jesen je bil na vrsti odsek Drave med Malečnikom in Dogošami, naročnik del pa ministrstvo, odgovorno med drugim tudi za izvedbo projekta Natura 2000 v Sloveniji. Rezultati posega: kanaliziranje reke Drave, s kamnometom utrjen levi breg, »zravnani« bogato strukturirani desni breg in posekanih nekaj hektarjev mehcolesne loke.

In posledice posega na ptice? Vodomec, ena izmed kvalifikacijskih vrst tega območja, je dokončno izgubila zadnje možnosti za gnezdenje. Nadalje so se s tem posegom bistveno poslabšale razmere za prezimujoče ptice. Izginila so njihova počivališča (otočki, strukturiran breg) in prehranjevališča (plitvine, zastajajoči tolnuni). Mehcolesna loka z vrbami in beli-

foto: Luka Božič

Uničevanje naravnega rečnega brega in s tem vodomca (*Alcedo atthis*) na Dravinji.

OGROŽANJE PREDLAGANIH POSEBNIH OBMOČIJ VARSTVA (SPA)

foto: Damijan Denac

Nižinski poplavni gozdovi so močno ogroženi ekosistemi. Graditev avtocest bo prispevala k njihovi fragmentiranosti in zmanjšanju biodiverzitete.

mi topoli je nasploh s pticami najbogatejši življenjski prostor pri nas. Omeniti velja zlasti sršenarja (*Pernis apivorus*) in belovratega muharja (*Ficedula albicollis*), vrsti s Priloge I Ptičje direktive.

Ena redkih rek v Sloveniji, ki ima v večjem delu svojega toka še ohranjeno naravno rečno strugo, je Dravinja. Vendar se tudi njej, kot vse kaže, izteka čas. Taktika »urejanja« je podobna kot na Dravi, tudi tukaj poteka v fazah. Minulo pomlad je bil na udaru kratki, vendar izjemno strukturirani in naravovarstveno pomembni odsek reke med Stanečko vasjo in Bregom. Kdove, kateri bo naslednji na vrsti in kako dolgo bo Dravinja še znana po eni najvišjih gnezditvenih gostot vodomeca v Sloveniji.

Avtocesta Prekmurje

V študiji potencialnega vpliva prometne infrastrukture na Mednarodno pomembna območja za ptice (IBA), ki jo je napravil BirdLife International, je bilo ugotovljeno, da je s programom razvoja omrežja prometne infrastrukture ogroženih 21% potencialnih območij SPA v državah kandidatkah za vstop v EU 1. maja 2004. Med njimi je tudi Slovenija, skozi katero potekata V. in X. helsinški prometni koridor. Slovenski del naravovarstveno problematičnega V. koridorja je večinoma že zgrajena avtocestna povezava med Lendavo in Sežano. Eden izmed manjšajočih delov je še nedokončani odsek avtoceste v Prekmurju. Čeprav dokončen potek avtocestne trase širši javnosti še ni znan, pa bo, kot kaže, potekal skozi severni del Črnega loga, znamenitega hra-

stovo-gabrovega nižinskega gozda.

Kljub bogati gozdnosti našega ozemlja (60% površja prekrivajo gozdovi) bomo nižinske gozdove danes v Sloveniji našli na razmeroma majhnih površinah. Nižinski hrastovo-gabrovi gozdovi, ki so najpogostejši tip nižinskih gozdov pri nas, sestavljajo le okoli 1,3% celotne površine slovenskih gozdov. Od tega deleža jih je precej močno spremenjenih z nasadi iglavcev, tako da ohranjene gozdove tega tipa najdemo na omembe vrednih površinah v Sloveniji le ob Muri in v delu Krške ravnine. Brez dvoma gre torej za zelo redke in ogrožene ekosisteme.

To pa naših načrtovalcev avtocestnega omrežja očitno ne zanima preveč. Obe preostali različici omenjene avtoceste med priključkom Turnišče in bodočo cestninsko postajo pri Banuti (ne glede na to, katera bo uresničena) se bosta namreč zarezali skozi največji sestoj strnjene nižinskega gozda v SV Sloveniji. S tem bosta prispevali k razvoju pokrajinskega elementa, ki je značilen za večino držav EU – to je fragmentiranost. Danes je prav fragmentacija habitatov največja grožnja biotski pestrosti, saj z manjšanjem velikosti populacij vrst in njihovo naraščajočo izoliranostjo vodi v številne spremembe v njihovih populacijah, kar v končni fazi vodi v (lokalno) izumrtje. Po raziskavah iz Severne Amerike je še posebej problematičen povečani vpliv predatorjev kot posledica fragmentacije. Fragmentacija habitatov ima dokazano negativen vpliv na srednjega detla (*Dendrocopos medius*), eno izmed najzna-

čilnejših in najpomembnejših vrst tega območja. Če upoštevamo še nenehno naraščajočo fragmentacijo gozdov na širšem območju Mure, zaradi novih daljnovodov, golosekov, mostov itd., lahko sklepamo, da njen vpliv na 50% slovenske populacije srednjega detla nikakor ni majhen. Na avtocesto ali drugo prometno cesto nikakor ne smemo gledati le kot na nekaj deset metrov širok koridor, ki prizadene razmeroma majhno površino habitata. Ugotovljeno je bilo, da so gostote gnezdečih ptic vzdolž nekaj sto metrov širokega pasu ob avtocesti veliko nižje, kot bi bile sicer. Glavni krivec za ta pojav je hrup vozil, ki zaradi zmanjšane slišnosti onemogoča pticam izražanje teritorialnosti s petjem. Nenazadnje pa je tu ponovno tudi sama graditev avtoceste. To nikakor ni majhen poseg v okolje, kar si lahko ogledamo na primeru graditve mostu čez Muro pri Vučji vasi.

Predlogi naravovarstvenikov, naj avtocesto speljejo bolj severno, tako da bi v loku obšla Črni log in Dobrovniški gozd, so bili zavrnjeni z utemeljitvijo, da bi to pač bilo predrago. Očitno je v tej državi nekaj kilometrov avtoceste vredne več kot enkratna naravna dediščina evropskega pomena.

Zaključek

Direktiva o pticah, eden izmed temeljev varstva narave v EU in sestavni del Nature 2000, je glede obveznosti držav članic na območjih SPA zelo jasna. O tem govori predvsem 6. člen Habitatne direktive, ki se od njenega sprejetja dalje uporablja namesto prvega stavka četrtega odstavka 4. člena Ptičje direktive.

Če povzamemo najpomembnejša določila tega člena, morajo države članice storiti vse potrebno, da na območjih preprečijo slabšanje stanja naravnih habitatov in habitatov vrst... Pri vsakem načrtu ali projektu, ki ni neposredno povezan z upravljanjem območja ali zanj potreben, a bi sam ali v povezavi z drugimi načrti ali projekti lahko pomembno vplival na območje, je treba ustrezno presoditi njegove vplive glede na cilje ohranjanja tega območja...

Razsodbe Evropskega sodišča so pokazale, da lahko že razmeroma majhen negativen vpliv oziroma uničenje majhne površine habitatov pomenita, da je neki projekt ali načrt na območju Natura 2000 nesprejemljiv.

